

Buda Attila

KOFFEREK ÉS KÖNYVEK

Ritkán látható egységes szemlélet ötvözi élménnyé a Petőfi Irodalmi Múzeum Cs. Szabó László-émlékiállításának installációját: a tárgyakat, a dokumentumokat, a feliratokat, a hang- és képeffekteket. Az ugyanis már-már közhely, bár evvel a tény igazságtartalma nem csorbul, hogy a szellem emberei egész életükben, vagy annak legnagyobb részében vándoréletet élnek, még akkor is, ha lábukat sem teszik ki szülővárosukból, s igen sok esetben teli bőrönddel mennek el; ám e tapasztalatnak Cs. Szabó László esetében sajátos, konkrét jelentése is van.

Szüleinek több szálból összeszövődő élete Erdélyben találkozott, de ő maga Budapesten született, hogy aztán gyermek- és serdülőévei kezdetét mégis Kolozsvárott töltsse. A főváros a veszített háború után már az eszmélődés és a magára találás éveit adta, majd a pálya kezdetét. Egyszerre érdekelte az orvostudomány, valamint a közgazdaságtan, diplomát és doktorátust is az utóbbiból szerzett, életpályája e szakterületen kezdődött, a harmincas évek elejétől mégis az irodalommal jegyezte el magát. Családi és gyerekkori élmények, benyomásokat és ismereteket hozó külföldi utak, s a hazai, a háború után felnőtt írói nemzedék jelentkezése egyaránt szerepet játszottak ebben. Kevesebb sikert hozó, kimondottan szépírói kísérletek után tökéletesített egy műfajt, az útirajz-esszét, amely múltat, kultúrát, nemzeti önbecsülést ötvözve szólt olvasóihoz. Ilyen tárgyú írásait szívesen fogadták, s elsősorban ezek segítségével lett az évtized végére hírükben és szerzőikben továbbélő folyóiratok megbecsült szerzője. Jelentőségét és megbecsültségét növelte, hogy 1935-ben a Magyar Rádió irodalmi osztályának élére került, ami hatásában megsokszorozta törekvéseit, műveltségközvetítő szerepét. Sorban megjelenő kötetek hangját, rezignáltságát vagy lelkesültségét befolyásolta ugyan a politika, de nem az abból következő hatalom, hanem az avval szembeszálló humánus vezetése tollát.

Az újabb, Magyarország számára ismét végzetes világegés után az Országos Képzőművészeti Főiskolán kezdett művelődéstörténetet tanítani. Illúziói azonban nem lehettek, bár egy ideig reménykedett, s később ezt a „hároméves demokráciát” élete legboldogabb időszakának tartotta. Ám 1948 júliusának végén már ezt írta az akkor Rómában lévő Lengyel Balázsnak: „Balázkám, nem fogsz Te pofozkodni, ha hazajössz. (Egynémely nagyocska embernek ugyanis pofonokat ígérsz a leveledben.) Csendes fiú leszel Te itthon, Balázs.” Pofozkodni persze ő sem akart: sem adni, sem kapni. Szinte az utolsó pillanatban utazhatott még hivatalosan külföldre a vasfüggöny leeresztése előtt, s nem teljesítette a hazarendelő parancsot: riasztotta és taszította az egyetlen párt hegemoniája, az egyetlen vélemény igazsága.

És a kiállítás tulajdonképpen itt kezdődik. Ami e pillanat, e döntés előtt volt, Cs. Szabó László számára végleg elveszett: lakása, könyvei, a hazai megjelenés, a legtöbb otthoni barát. Később, a hatvanas évek közepétől lassan lehetségessé váló nyugati utazások következtében a korábbi ismeretségek ugyan felújultak, még később az első cenzúrázatlan tanulmányközlés egy budapesti folyóiratban megnyitotta az utat az emigrációban keletkezett művek megjelentetése felé, de az első könyvtár, az végképp megsemmisült. Csakhogy aki érdeklődéssel fordul a világ felé, az nem létezhet könyvek nélkül. A könyvek hiánya lehetetlenné teszi a mindennapok elviseléséhez szükséges józanságot, de főleg a kételyekkel gyötrődő éjszakákon oly erős, hogy még

egy új könyvtár szükségességének tagadását is legyőzheti. Ezt a személyes irányultságot érzékeltetik a falakon szemmagasságban elhelyezett könyvgerincjelzések, egy éles szemű könyvtáros némelyik láttán magára az eredetire is merne következtetni.

A könyvtár jelzése azonban nem uralkodik a látványon, noha központi szerepe van. Fölöttük a falakon körben azon városok nevei olvashatóak, amelyek Cs. Szabó László életében központi szerepet játszottak: Kolozsvár, Budapest, Róma, London, Sárospatak. A könyvek gerincével körülbelül egy magasságba önéletrajzi részletek kerültek, ezek a szövegek mintegy összeköttetést biztosítanak az élet színterei és a bőröndök tartalma között. Utóbbiak a kiállítás alsó szintjét képviselik, kilenc nyitott bőrönd tárja fel a szemlélő előtt tartalmát.

Az írói életút a Nyugatban, a Magyar Csillagban és a Válaszban közölt írásokkal reprezentálható legjobban, a személyes kapcsolatok a Babits Mihálynak, Sárközi Györgynek, Szerb Antalnak, Gellért Oszkárnak írt levelekkel. A Magyar Rádió irodalmi osztályának vezetője József Attilával, Kosztolányi Dezsővel, Szabó Lőrincsel és Móricz Zsigmonddal levelez. Az olasz bőröndben a környezet jelzése mellett noteszek, naplók sorakoznak: megörökítés és számvetés kettősségében született valómások. Talán a születés kerek évfordulója és e kiállítás inspiráló hatást gyakorolhat a kéziratok hagyaték, a levelezés feldolgozására, tanulmány- és esszévalogatás megjelentetésére.

A második, londoni könyvtár anyaga Cs. Szabó László halála után Sárospatakra került, a Református Kollégium különgyűjteményként őrzi és kezeli, katalógusát Baranyai Katalin készítette el. Ebből kiderül, hogy a magyar kiadású könyvek egy része 1945 előtt jelent meg, s nyilvánvaló, hogy ezek beszerzése 1949 után Olaszországban, Nagy-Britanniában a lehetetlennel volt egyenlő. Hogyan kerülhettek hát ezek mégis Londonba? A magyarázatot az egyik bőröndben elhelyezett, Lengyel Balázs által írt levél rejti: Csé kimondottan rendelt a hazai antikváriumi kínálatból, s itthoni barátai adandó alkalommal, esetleg saját maguk által választott művekkel kiegészítve teljesítették kéréseit.

Van természetesen BBC-bőrönd, ahogyan a nyugati magyar nyelvű lapokat tartalmazó szintén; egy mikrofon és a fényképeken is látható, vastag fekete keretes szemüveg jelzik a hivatás kellékeit. Középen a szerző saját kötetei: lezárják és teljessé teszik az emigránséveket, ugyanakkor kinyílnak az olvasó felé. Ahogyan kinyílnak a hangzó és videódokumentumok is: beszédek a rádióban és vallomás a filmfelvevő kamerája előtt; képek egy virtuális fotóalbumból. Utóbbiak egyikén feltűnik Kelevéz Ágnes is, e mostani kiállítás létrehozója, mint az egyik beszélgetés résztvevője. Az utak, ha egyfelé indulnak, egyszer össze is érnek.

(Petőfi Irodalmi Múzeum)

✱